

SANTA MARIA DE GERRI. Atri. Imatge presa des de la porta del cementiri. A mà dreta el portal d'entrada del temple. Al fons la porta que condueix al clos monàstic i a l'esquerra la comunicació amb l'exterior.

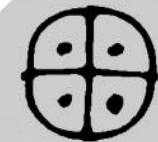
de quatre pilars amb semicolumnes adossades i capitells esculpits. La del mur sud comunica amb el cementiri i per la del nord s'accedeix al clos monàstic enrunat. La principal consta de tres arquivoltes, en gradació, en arc de mig punt, de les quals dues es recolzen amb pilars i la central amb columnes i capitells esculpits.

A l'interior de l'església hi ha trenta capitells esculpits; vint-i-quatre a la nau i sis a l'absis. Vint són decorats amb motius vegetals i els deu restants amb representació diversa: animals fantàstics i monstruosos, àngels i personatges humans. L'absis central apareix ornat amb set arcuacions sostingudes per semicolumnes i capitells esculpits i pel seu damunt un fris escacat.

A la façana de ponent, damunt de l'atri, hi ha una gran finestra i dos òculs. Està coronada per un enorme campanar de cadireta de tres pisos, el primer i el segon tenen dos grans ulls i el tercer només un.

A l'exterior del temple, es van produir notables transformacions. S'afegí a la capçalera, una sagristia i un cambril barrocs. També totes les cobertes originals foren sobrealçades per mitjà d'unes golfes ventilades amb una galeria d'arcs. JCB

Textos: JCB - Joan Codina Bernaus
LFL - Lluís Fernández López
Fotos: Lluís Fernández López

AARS

AMICS DE L'ART ROMÀNIC DE SABADELL

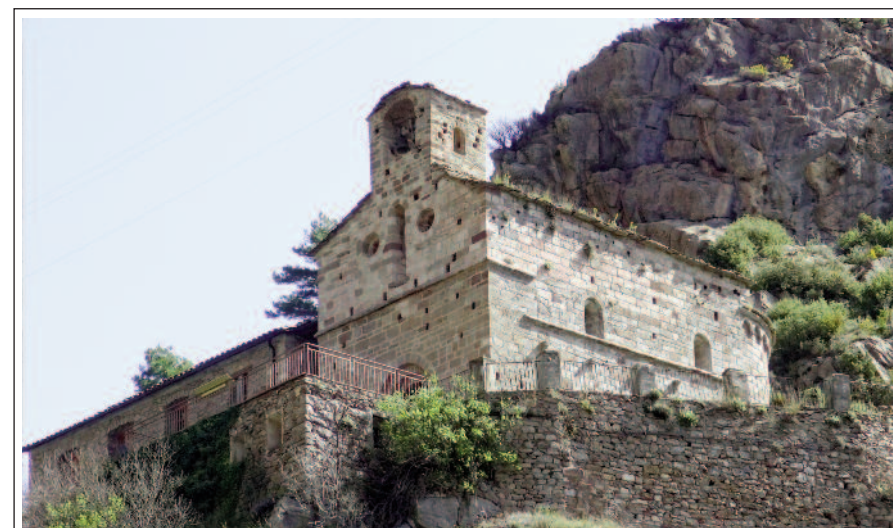
Núm. 208

7, 8, i 9 de maig de 2022

EL PALLARS SOBIRÀ

MARE DE DÉU D'ARBOLÓ (SORIGUERA)

El lloc i el castell és esmentat l'any 817, però l'església no ho és fins el 920. Pertanyia al monestir de Gerri. Cada primer diumenge de maig s'hi celebra un aplec, els fidels pugen a venerar la Mare de Déu i a demanar-li la seva protecció.

MARE DE DÉU D'ARBOLÓ. Vista des de la carretera.

SANTA MARIA D'ARBOLÓ. Absis i façana sud.

El santuari, format per l'església, i unes dependències annexes, s'alça en un terraplè artificial. L'església consta d'una sola nau, coberta amb volta de canó i capçada per un absis semicircular precedit d'un doble arc presbiteral. L'exterior de l'absis està decorat amb un fris d'arcuacions cegues, sense lesenes, que es recolzen en permòdols.

L'edifici té tres portes: una a la façana SO, l'altra al costat NE que comunica amb les dependències annexes i la de la façana NO, la principal, que consta de tres arcs de mig punt en gradació. Al seu damunt, hi ha una finestra i dos ulls de bou.

Pel seu parament, s'ha datat a finals del segle XII o inicis del XIII. JCB

ESCALÓ, VILA CLOSA (LA GUINGUETA D'ÀNEU)

Escaló és una població situada en un punt estratègic, a l'entrada de la Vall d'Àneu. Ha conservat l'estructura medieval, una vila closa, formada a l'entorn d'un carrer principal, amb dos portals i torres de defensa. A l'interior hi ha uns magnífics porxos de pedra, medievals, que amb tota seguretat devien anar de llarg a llarg del carrer. A fora, prop del portal de baix, hi ha l'església. Darrere del portal de dalt hi ha el safareig i el molí. Va ser un lloc clau dels dominis dels comtes de Pallars.

Fora la població, en un lloc elevat, dominant el poble, hi ha la torre de defensa d'Escaló, de planta circular, força ben conservada, que es diu que podria datar del segle XI. LFL.

però el 966 aconseguiren la subjecció directa de la Santa Seu. Reberen importants donacions dels comtes de Pallars, però aquets aconseguiren que passés a estar subjecta al monestir de Sant Víctor de Marsella, amb la finalitat de fer una reforma espiritual i financera. Fruit d'això, l'any 1164 es consagrà una nova església.

L'any 1190 el monestir i les seves possessions es posen sota la protecció directa de la casa reial, i es fan importants donacions. És per això que el monestir esdevé el més ric del bisbat d'Urgell, però els conflictes freqüents entre els comtes i la casa reial al segle XIV fan que comenci la seva decadència econòmica i jurisdiccional, que s'anirà agreujant. Durant la Guerra del Francès, el cenobi va ser saquejat i es va perdre molta documentació. Finalment amb la desamortització es van subhastar els béns del monestir i el 1835, es procedí a l'exclaustració.

El temple, del segle XII, és de planta basilical de tres naus, sense transsepte, coronades per un absis central amb presbiteri i dues absidioles, tots ells semicirculars. La nau central està coberta amb volta de canó, i les laterals, una mica més baixes, amb volta de quart de circumferència. Totes estan reforçades amb arcs torals. Estan dividides en tres trams per pilars cruciformes, amb semicolumnes adossades i capitells, d'on arrenquen els arcs formers i els torals.

Disposa de tres portes d'accés. La principal, a la façana de ponent, està precedida per un atri de tres naus cobertes amb voltes d'arestes, disposa

SANTA MARIA DE GERRI. Façana de ponent

SANT PAU I SANT PERE D'ESTERRÍ DE CARDÓS. Interior

quadrada acabada en una coberta piramidal. Al nivell superior s'obre, a cada cara, una finestra en arc de mig punt. A la cara nord, a l'alçada del primer pis, es conserva una porta en arc de mig punt. Això fa suposar que abans de ser el campanar de l'església era una torre de defensa.

Als segles XVII i XVIII, s'hi efectuaren reformes. Es va refer la coberta amb volta de canó de rajol pla i s'hi afegiren, una sagristia, un porxo per aixoplugar la porta i, a ponent, un cor de fusta.

Les pintures murals romàniques de l'absis central, segle XII, van seguir el mateix procés que Santa Maria de Ginestare i actualment hi ha una reproducció. Al centre es representa Crist en majestat dins una màndorla molt afuada i envoltada pel tetramorf. Als costats es troba: un querubí i un serafí turiferaris, i els arcàngels Miquel i Gabriel. Per sota s'hi veu el col·legi apostòlic.

També al MNAC, es conserva un frontal d'altar decorat amb estuc, del segle XIII, en molt mal estat. Al centre hi trobem el Crist dins la màndorla envoltat pel tetramorf i a cada banda sis apòstols. JCB

SANTA MARIA DE GERRI (BAIX PALLARS)

El 1969 es creà una fusió de diversos municipis, amb capital a Gerri de la Sal, que es denominà Baix Pallars.

L'origen del monestir és, probablement, una església visigòtica que fou destruïda pels musulmans. L'actual es fundà l'any 807 i passà per moltes vicissituds. Primer es trobava sota la jurisdicció del bisbe de la Seu d'Urgell,

SANT PERE DE SORPE (ALT ÀNEU)

Església romànica del segle XII que va ser molt transformada als segles XVII i XVIII, capgirant-la del tot. Originàriament era de planta basilical, amb tres naus, segurament cobertes amb embigat de fusta. La nau principal era capçada per un absis i les altres dues per absidioles, totes semicirculars. La gran transformació consistí a convertir les naus laterals en sagristia i en capelles i destinar la part interior de l'absidiola nord a baptisteri. Se supri-

SANT PERE DE SORPE, amb el portal on hi havia l'absis

ren l'absidiola sud i l'absis central, on es col·locà la porta, al mateix temps que es tapiava l'original del mur de migdia. Quedà per tant intacta l'absidiola nord que exteriorment mostra un parament llombard. Els sostres foren substituïts per voltes d'aresta. El campanar és de torre prismàtica, refet l'any 1726.

Amb tota probabilitat l'interior de l'església havia estat totalment coberta de pintures murals, de les quals podem admirar restes al Museu Nacional d'Art de Catalunya. Són pintures que podrien ser de la data de la construcció de l'església. Es diu que presenten afinitats amb el cercle de Pedret. Curiosament damunt la decoració mural hi ha nombrosos grafitis de diverses menes. També es conserven a l'interior, una pica baptismal semiesfèrica del segle XII i una de rectangular, segurament d'oli. Les dues són decorades amb relleus esculpits. LFL

SANT JUST I SANT PASTOR DE SON (ALT ÀNEU)

Conjunt arquitectònic de gran interès, format per l'església, el campanar i una torre, emplaçats en un clos emmurallat a la població de Son.

L'església és romànica (segles XI-XII), d'una sola nau, modificada per la sagristia i capelles laterals. La coberta, amb embigat de fusta, va ser substituïda per voltes de creueria. L'absis és semicircular, amb tres finestres i decoració llombarda. A l'interior es conserva un interessant retaule gòtic de finals del segle XV, de vint-i-tres peces, pulcrament restaurat, obra de Pere Espallargues. També una pica baptismal semiesfèrica i dues d'oli, totes decorades amb relleus esculpits.

El campanar és la peça més notable del conjunt, restaurat el 1991. És de planta quadrada, amb quatre nivells de finestres separades per arcuacions llombardes i amb lesenes cantoneres. És del mateix estil que els campanars de la vall de Boí.

La torre flanqueja el portal d'entrada al clos de l'església. De l'estructura medieval, només en queda la base. Posteriorment, degudament refeta, es convertí en comunicador i, encara després, en torre de les hores o cloquer.

L'última restauració del conjunt es va fer entre 2014 i 2015. També és curiós constatar que l'associació de veïns del poble compta amb més d'un sabadellenc. LFL

SANT PERE DE SON (ALT ÀNEU)

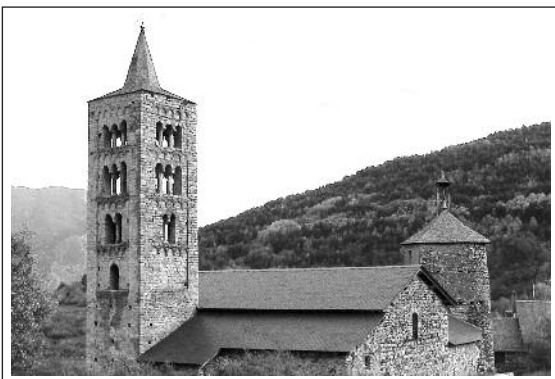
Situada a uns 100 m de Sant Just i Pastor, al mateix poble de Son. Va ser transformada en rectoria en una data no determinada i posteriorment passà a ser una casa particular. Actualment és en un estat molt precari, però en camí de ser restaurada properament.

De l'edifici romànic es conserva el perímetre exterior que correspon a una església d'una sola nau, capçada per un absis semicircular. També hi ha les traces de dues finestres a la nau i una altra a l'absis, totes de doble esqueixada, i un fragment de l'arc de la porta, situada a la façana sud. No té cap mena de decoració. Es creu que podria haver estat construïda al segle XII. LFL

SANT ANDREU DE VALÈNCIA D'ÀNEU

Església de la qual no s'ha conservat documentació medieval. Podria existir al segle XII.

És un edifici barroc però s'ha conservat l'absis primitiu romànic, precedit d'un ampli presbiteri. És semicircular, cobert amb volta de canó i amb tres

SANT JUST I SANT PASTOR DE SON. Campanar

Afegits posteriors són: un porxo que aixopluga la porta, el campanar de torre, les capelles laterals (amb retaules barrocs), la sagristia i el cor de fusta.

Les pintures murals de l'absis, del segle XII, foren arrencades i venudes, actualment són al MNAC. Gracies el Pla de Dinamització Turística del 2001-2003, es disposa d'una reproducció *in situ*. Es representa: Crist en majesttat dins una màndorla, envoltat pel tetramorf. A sota, Maria i uns apòstols.

També procedent d'aquí es conserven: al The Cloisters de Nova York, un frontal d'altar, decorat amb estuc, dedicat a la Mare de Déu i al Museu Diocesà d'Urgell, una talla de fusta policromada, del segle XIII, de la Mare de Déu amb el Nen. JCB

SANT PAU I SANT PERE D'ESTERRI DE CARDÓS

El lloc surt documentat l'any 1146, però l'església és anterior, del segle XI.

Consta d'una sola nau. La coberta original devia ser, pel gruix dels murs, d'embigat de fusta. Està capçada per un absis semicircular. El paviment de l'interior es compon de còdols en disposició geomètrica, alternats, en alguns punts, amb lloses. La porta d'entrada, d'arc de mig punt, s'obre al mur sud. A la façana de ponent hi ha una porta paredada i al seu damunt un òcul. L'exterior de l'absis està decorat amb arcuacions cegues i lesenes.

El campanar s'alça a l'angle sud-oest del temple. És una torre de planta

SANT PAU I SANT PERE D'ESTERRI DE CARDÓS. façana sud.

dent de serra, a sobre tres arcades cegues, també en dent de serra i un fris escacat recte al damunt. I més amunt hi trobem una gran rosassa.

Es conserva l'absidiola nord amb arcuacions, pròpia del segle XII. Però el més rellevant d'aquest temple és el campanar, una mica més tardà, que recorda els de la vall de Boí i que es creu que havia tingut funcions defensives. És de planta quadrada i tres pisos, separats per arcuacions i fris en dent de serra, finestres geminades al pis superior i un fris encreuat a dalt de tot. A la planta baixa hi ha tres finestres espiellades. És coronat per un terrat amb merlets amb espielleres, des d'on es domina l'entrada de la vall. LFL.

SANTA MARIA DE GINESTARRE (ESTERRI DE CARDÓS)

La vila i l'església ja s'esmenten en documents de l'any 1069. Des de finals del segle XV fins a finals del XIX, va ser sufragània de Sant Julià d'Arrós. Després va ser unida a la parròquia d'Esterrí de Cardós i actualment està annexada a la parròquia de Llavorsí.

L'edifici és d'una sola nau, coberta amb embigat de fusta, capçada per un absis semicircular. L'exterior de l'absis està decorat amb un fris d'arcuacions cegues sense lesenes. La porta de mig punt, s'obre al mur sud. El paviment de l'absis és fet amb còdols que formen motius geomètrics. Es conserven tres piques: una de baptismal, una beneitera i una d'oli, de cronologia medieval, però de datació incerta.

SANTA MARIA DE RIBERA DE CARDÓS

finestres de doble esqueixada. És decorat amb un fris bisellat que fa de ràfec, construït amb pedra calcària. És ornamentat amb un escacat i suportat per mènsules decorades amb motius geomètrics. LFL

SANTA MARIA D'ÀNEU. Absis.

SANTA MARIA D'ÀNEU (LA GUINGUETA D'ÀNEU)

Antic monestir benedictí. Fou el centre religiós de les parròquies de les valls d'Àneu. Avui encara és santuari i centre de devoció d'aquestes valls.

Es tracta d'una església romànica del segle XII, molt refeta al segle XVI. Tenia tres naus i era capçada per un absis i dues absidioles. La transformació consistí a unificar les naus, donar-li més llargada i suprimir les absidioles. Així avui tenim una gran església de 12,80 per 28 m, amb coberta amb encavallades de fusta, sostingudes per cinc arcs de diafragma i un absis decorat a l'estil llombard.

Pel fet d'estar situada en una plana inundable, durant el segle XX es va aixecar el terra mig metre. Les obres es van pagar amb els diners obtinguts de la venda de les pintures romàniques que decoraven part de l'absis, les quals es troben al Museu d'Art Nacional de Catalunya. Són importants per la seva qualitat i per l'originalitat iconogràfica: àngels i serafins de sis ales sembrades d'ulls (símbol de la vigilància) i amb tenalles a les mans que porten carbons encesos (purificació d'Isaïes) i rodes enceses. Es diu que es relacionen amb el cercle del Mestre de Pedret, que va treballar-hi entre els segles XI i XII.

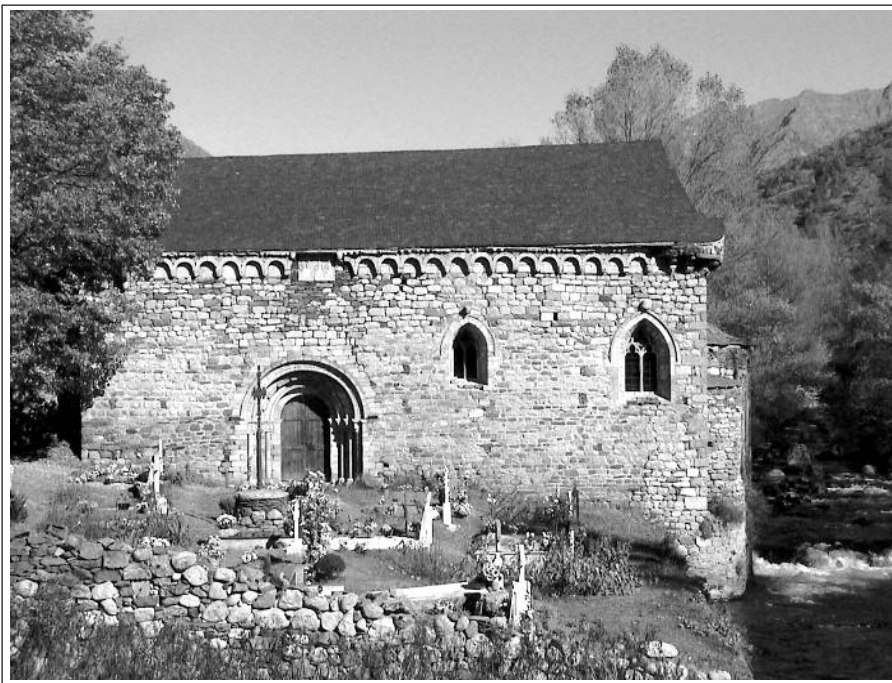
Es conserva, a l'interior de l'església, una pica beneitera romànica molt ben treballada i decorada amb filigranes en alt relleu. L'última restauració es va fer el 2014. LFL

SANT JOAN D'ISIL O DE GIL (ALT ÀNEU)

Antic monestir situat a 500 metres aigües avall d'Isil, arran de la Noguera Pallaresa, que amb les seves aigües banya, constantment, les reforçades bases dels absis. Va ser restaurat entre 1985 i 1987.

L'església és d'una nau central, flanquejada per dues de més estretes, capçades per absis i absidioles semicirculars i cobertes amb volta de canó la central i de quart de cercle les laterals. Exteriorment els absis presenten decoració llombarda i finestres de doble esqueixada centrals. A l'absis gran, n'hi ha, a més, una a cada lateral. Damunt de cada una hi ha sengles ulls de bou.

Al recinte de l'església i al cementiri, s'hi accedeix a través d'un portal amb arc apuntat. La façana sud, on hi ha la portalada, destaca per la rica decoració que contrasta amb les altres totalment senzilles. En primer lloc

SANT JOAN D'ISIL, amb l'absis arran de riu.

cal esmentar un fris amb arcuacions, acabades amb testes humanes i decorat amb altres figures. És tallat de les puntes on hi ha unes torretes circulars escapçades. També és tallat damunt del portal perquè s'hi van encastar, tardanament, dos relleus mutilats, aprofitats d'un altre lloc, amb les figures d'Adam i Eva (segle XII), abans i després del pecat original.

La porta és amb guardapols i arquivoltes, datada a finals del segle XII o principis del XIII. Les arquivoltes descansen sobre capitells esculpits amb cares i animals. Dues finestres gòtiques obertes d'una manera aleatòria completen la façana sud. LFL

SANT LLISER D'ALÓS D'ISIL (ALT ÀNEU)

L'any 1011, a la mort del comte Sunyer de Pallars, el comtat passà a dos dels seus fills i es dividí en dos: el Sobirà i el Jussà. En època medieval, es parla d'Alós com a dues viles: Alós Sobirà i Alós Jussà. Curiosament, Alós Jussà pertanyia al comtat del Pallars Sobirà i el 1090 fou donada al monestir de Santa Maria de Gerri, moment en què es documenta la seva església. En canvi, Alós Sobirà que pertanyia al comtat de Pallars Jussà, el 1279 passà a l'infant Alfons, però el 1368 fou retornat al comte. Finalment, al segle XV, tot el Pallars passà als Cardona.

L'edifici actual és totalment barroc. Del primitiu romànic només es conserva la portalada. Consta de tres arquivoltes en gradació suportades per columnes. Els capitells estan esculpits amb rostres humans (evoquen algun vici) i animals. L'arquivolta central està decorada amb rosetes alternades amb peces cilíndriques. El guardapols està decorat amb escata i rosetes. La portalada s'ha datat de finals del segle XII o inicis del XIII, en canvi el mur a què està adossada és anterior.

A cada costat de la part superior de la portalada, hi ha encastada una làpida amb figures humanes, probablement es tracta de làpides sepulcrales del segle XII, col·locades posteriorment. JCB

SANTA MARIA DE RIBERA DE CARDÓS

Església situada en un cap del poble, vora de la Noguera de Cardós. Un dels primers documents, on es parla de l'església, és del segle X i s'esmenta dins l'àmbit del monestir de Gerri de la Sal.

Es tracta d'una església romànica del segle XI, modificada al segle XVIII, de tal manera que es fa difícil de saber com era originàriament. A la façana, s'hi pot veure la part central antiga, amb el portal amb arquivolta i fris de